

Hartmann, Antonín

[Lukianos. Pravdivé příběhy. Přeložil Zdeněk K. Vysoký]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1964, vol. 13, iss. E9, pp. 214-215

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110059>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

vysloveném otázkou *quae condicio belli foret* Cat. 21, 2 a přeloženém jak to s tou válkou bude cítíme nejistotu a úzkost lidí, kteří jinou naději na zlepšení svého postavení skládají v Katilinův riskantní podnik. Čtenáři, který čte úryvek z Katilinovy charakteristiky 15, 5 *igitur colos ei exanguis, foedi oculi, citus modo, modo tardus incessus, prorsus in facie voltuque vecordia in erat* v českém překladu: proto ta zsmála barva, strnulý pohled, ta chůze tu kvapná, tu váhavá; v jeho tváři i výraze bylo opravdu patrné šílenství vtiskne se Katilinova podoba do jeho myslí stejně tak hluboko, jako by ji byl někdy viděl na ulici. Označuje-li Kato Cat. 26, 24 ve své řeči v senátu zatčené spiklence jako *homines adulescentuli*, má na mysli jejich mládí a nezkušenost, ovšem ironicky; překlad mládí páni ironii zesiluje. Při líčení bezohledného sobectví politických činitelů v Římě Iug. 41, 5 nahradil překladatel plynulý rytmus asyndeticky spojených infinitivů *sibi quisque ducere trahere rapere* zpomaleným tempem až nelibě znějících sloves s dlouhou samohláskou: každý hleděl pro sebe brát, rvát a drát a jejich vhodným seřazením dosáhl účinné gradace. Zdlouhavý výraz pro duševní stav *anxius trahere cum animo suo* Iug. 93, 1 je v překladu zkrácen pomocí jednoduchého, ale výstižného adverbia: přemítal znepokojeně. Prostý římský voják vzbudil čtenářův zájem o řešení téměř beznadějně vojenské situace a získá jeho sympatie nejen svým přirozeným počináním člověka z lidu, nýbrž i výraz, jež je vyjadřují, Iug. 93, 3 *cupido difficilia faciundi* záliba v dobrodružství; 6 *pollicetur sese itineris periculique ducem* nabízel se za vůdce na té nebezpečné cestě.

Překladatel také použil komentářů Rybova a Málkova (B. Ryba, C. Sallusti Crispi Catilinae coniuratio, díl II. Praha 1927; A. Málek, C. Sallusti Crispi Bellum Iugurthinum, část II. Praha 1924) ale jeho překlad je samostatným a jednotným dílem. Přece však se do něho dostala některá menší nedopatření. Rušivě působí věta Cat. 8, 5 nikdo nepracoval jen duchem a ne také tělem; český čtenář ji nepochopí, aniž byl nucen se při četbě vracet a srovnávat ji se souvislostí, kdežto čtenář s průměrnou znalostí latiny snadno pochopí jednoduchý latinský originál *ingenium nemo sine corpore exercebat*. Podobně 20, 12 všemi způsoby peníze plení a maří za latinské *trahunt vexant*; 22, 3 nám je ta věc příliš málo dokázána *nobis ea res parum comperta est*; 61, 3 *advorsis volneribus conciderant* padli... s ranami na přední části těla.

Na několika místech (Cat. 7, 6; 24, 2; 31, 8 aj.) bylo nepřesně přeloženo imperfektum. Nepřesným překladem dostal český text poněkud jiný smysl: Iug. 1, 4 *ad inertiam et voluptates corporis pessum datus est*... se vrhne za zahálkou a rozkošemi těla, kdežto v latinském výrazu *pessum dare* je představa záhuby, proto zahálkou a rozkošemi těla se vrhne do zkázy. 31.10 *proinde quasi ea honori, non praedae habeant zrovna* jako by je (tj. kněžské úřady a konsuláty — doplňuje rec.) byli získali jako poctu, a ne loupeží m. jako kořist ve sm. aby z nich kořistili. Cat. 19, 1 *adnitente Crasso z popudu Krassa* — na naléhání 2 *foedus homo* škodlivý člověk — hanebný. 28, 2 *Curius ubi intellegit jakmile se Kurius dověděl* — pochopil, si uvědomil. Iug. 44, 3 *data atque accepta fide* výměnou slibů — vzájemnými zárukami, ač Iug. 81,1 lépe: když si navzájem slibili věrnost. Cat. 60, 4 *omnia providere* všeho si všímal — o všechno se staral, na vše pamatoval.

Tato drobná nedopatření a nepřesnosti nejsou ovšem takové, aby ubíraly překladu na ceně, těch si všimne nejdříve odborník.

Úvodní slovo napsal Pavel Oliva; je to stručný, ale výstižný obraz bouřlivého období římských dějin, kdy se vyhrcovaly rozpory římské společnosti, s přílehavou charakteristikou Sallustiovy osobnosti a jeho literární činnosti, nezatížený zbytečnou učeností, ale postačující našemu čtenáři. Překlad vhodně doplňují věcné poznámky B. Ryby, stručné a omezující se na nejmenší míru, aby čtenáře příliš nezatěžovaly.

České vydání Sallustiovyh monografií považujeme za záslužný čin. Umožní se jím, aby se také mladší generace seznámila s významným historikem a zároveň vyspělým slovesným umělcem. Ostatní část starší generace, která poznala Sallustiovy skvělé kresby dobového prostředí a výrazně životné charakteristiky vůdčích osobností z četby v originále, ráda sáhne po svém moderním překladu.

Antonín Hartmann

Lukianos, Pravdivé příběhy. Přeložil Zdeněk K. Vysoký. Vyšlo jako 304. sv. Světové četby v SNKLU v Praze 1963. Stran 122.

Lukianovy Pravdivé příběhy, parodie na utopickou a fantastickou literaturu, zaujmou poutavým obsahem, třebas postrádajícím originality, čtenáře XX. st. stejně, jako zaujaly starověkého čtenáře II. st. n. l. Vypravěčské umění největšího stilisty poklasické doby není překladem oslabeno a české znění Pravdivých příběhů sotva kdy připomene čtenáři, že jde o překlad. Překladateli Z. K. Vysokému se podařilo najít pro Lukianovo vypravování přiměřený český výraz.

Pokud jde o výrazy pro větné krácení, stavbu vět a partikule, se překladatel neváže na řecký originál, nýbrž myšlenku originálu vyjadřuje český vystižně a přirozeně. Tak řeckou větu obsahující čtyři participia ἐθαυμάζομεν οὖν ἰδόντες οὐ βαπτίζομενός, ἀλλ' ὑπερέχοντες τῶν κριάτων καὶ ἀεὼς ὁδοιοποιοῦντας (II 4) rozvádí větami vedlejšími: „Zasli jsme doopravdy, když jsme viděli, že se nepotápějí, nýbrž že se na vlnách udrží a beze strachu se na nich pohybují.“ Jindy μείναντες δὲ ἡμέρας ἓν τῇ νήσῳ πέντε τῆ ἑκτη ἐξομώσαμεν, ἀόρατος μὲν τινας παραπυπούσης, λειοκυμῶνος δὲ οὐσης τῆς θαλάττης (ib.) používá k tomu účelu věty hlavní a příslovcového výrazu: „Pět dní jsme strávili na tomto ostrově a šestého dne jsme se vydali na další pout provázání příznivým větrem a za klidné pohody na moři.“

Složitá souvětí rozvádí v kratší samostatné celky (II 1), přitom velmi často hypotaktická spojení nahrazuje parataktickými (II 12). Spojku καὶ vynechává, kde by její časté opakování v češtině znělo nepřirozeně. Příkladem částice αὖ o celkem bezbarvém slovníkovém významu „opět“, „zase“ dovede zmírnit věcné odůvodnění rozsudku milostného sporu mezi Menelaem a Théseem o Helenu: „Théseus má prý ještě jiné ženy“ (I 8).

Rozvleklý opis dovede zadržet vystihnout jediným slovem: οἱ περὶ τὴν τῶν σωμάτων ἐπιμέλειαν ἡσχυμένοι „sportovci“ (I 1); εἰ τοῖς τοιούτοις τῶν ἀναγνωσμάτων ὄμιλοισιν „četba“ (I 2). Vhodně nahrazuje nevýrazné zájmené adjektivum originálu jménem: τοὺς ἐκάστων βίους „životopisy každého trestance“ (II 31).

Vystižně voleným významovým odstínem za jednoznačný slovníkový význam dovede dát popisované situaci zvláštní citové zabarvení. Tak manželskému soužití mythických osob se za střízlivé ἐνοικεῖν dostává překladem „s kterým z nich má (tj. Helena) zůstávat“ půvabného nádechu lidovosti (I 8). Ve slově „cestovatelství“ za ἀποδημία (II 10) je obsažena právě ta všetečnost, k níž se autor přiznává na začátku svého vypravování (I 5) a za níž je před Rhadamantiovým soudem (II 10). Výraz „hostina“ za συμπόσιον nevstihuje dobře situaci na Ostrově blažených (II 5) a tak V. užívá výrazu symposion — ἐν συποσίῳ při symposiích —, které je našemu čtenáři známé z denního tisku, i když v jiném významu. Jindy je συμπόσιον — u Machaly nevhodně jídelna — „místa, kde se konají symposia“ (II 14). Ale „cechovat“ za εὐωχεῖσθαι hodovat, popíjet se nám přece jen zdá příliš drastické.

Na působivý účinek jsou vypočteny také komické názvy fantastických bytostí. V. je všechny překládá (Česnekáři, Žaludovrabci, Konějerábi, Koněsupové, Zelináci, Tykváci aj.) a proto neoslabuje působivost parodie jako Machala, který je nucen v poznámkách pod textem uvádět významy řeckých jmen. Ostatně Machalův překlad Pravdivých příběhů (ve výboru s jinými Lukianovými spisy v Bibliotéce klasiků řeckých a římských nákladem ČAVU 1936) byl určen jiným čtenářům.

Při srovnání obou překladů zjišťujeme, že jsou na mnoha místech rovnocenné, např. II 10, kde se popisuje scéna před Radamanthyovým soudem. M.: „Jako čtvrtí jsme byli přivedeni my, i zeptal se nás, čím to, že jsme ještě za živa vkročili na svaté místo, a my mu vše pověděli.“ V.: „Jako čtvrtí jsme byli předvedeni my. Rhadamanthys se nás zeptal, jak se to stalo, že jsme vstoupili na posvátná místa, ačkoli jsme ještě živi. Tu jsme mu všechno po pořádku vypověděli.“ Jinde je modernější, např. II 1.4. M.: „Jeich jídelna je mimo město na tak zvaném Elysijském poli; je to velice krásná louka a kolem ní je hustý, různě vysoký les, stínící hodovníkům. Pod nohama je koberec ustlaný z květů. Posluhují pak a jednotlivé věci jim roznášejí větry, vyjma víno.“ V.: „Místo, kde pořádají symposia, leží mimo město na tak řečené Elysijské rovině. To je překrásná louka, obklopená pestrým a hustým lesním porostem, který vrhá stín na ty, kdo zde uléhají k tabuli na květinových kobercích. Všechny služby a donášky obstarávají větry — s výjimkou služby číšnické,“ slovo „donáška“ však, myslím, není z okruhu představ vztahujícího se k hostině.

Plynulý tok vypravování v řeckém originálu přerušil V. v překladu dělením na menší úseky se stručným obsahem v nadpisu. Posílil tak ilusi dobrodružných fantastických cestopisů pozdějších dob, na jejichž vznik i obsah půvobily také Pravdivé příběhy Lukianovy.

Překlad Vysokého svědčí o velmi pečlivé a svědomité práci odborníka filologa a o jeho překladačtelském umění. Jeho cenu zvyšuje instruktivní úvod o životě a díle Lukianově a jeho pronikavém vlivu na světovou literaturu. Poznámky se seznamem odborné literatury jsou užitečným doplňkem překladu.

Antonín Hartmann

Procopius dñm Caesarea, Rázboiul cu Goții. Traducere și introducere de H. Mihăescu. București 1963, 305 stran a 1 mapa. Vázané za 20,40 lei.

Nová publikace bukurešťského klasického filologa H. Mihăescu, jehož dílo *Limba latină*